

קובץ עץ חיים

ע"ש רבינו
מרן הדברי חיים זי"ע

מוקדש לברורי הלכה
ופלפולי דאורייתא
מנהגי ישראל
ומילי דחסידותא

מפעל
זכרון אשר צבי

שפתי ישנים

חידושי אגדות
לבעל החרדים ז"ל - מכ"ק

בירורי הלכה

הקמת פאריענטשעס בשבת
ברכת פרי האננס - משחק הספינער בשבת

עניני דיומא

אתרוגי מאראקא - צבעו של הלשון של זהורית
מעלת קיום מצות תכלת בזמננו

שנה י"א חוברת ב' [ב"ח] - אלוף תשע"ז

הרב אהרן מושקוביץ

ביהמ"ד גני גאולה, עיר"ק ירושלים תשכ"א

על מנהג ההימנעות משינה בראש השנה ומקורותיו

מנהג קדום בישראל להימנע מלישון בימי ראש השנה. שורשי המנהג אינם ידועים ומקורו לוט בערפל, רבו הדעות על טעמיו, מקורו, תקפותו, ומשך הנהגתו בשני ימי ראש השנה. הדעות השונות נאספו ונלקטו זה מכבר ופורסמו במאמרים שונים*. ולא נזקקתי לו כי אם מפני חידוש שמצאתי בקובץ המוהדר כעת על ידי, בו נחשף לראשונה מקור דברי רבותינו מתעדי ומוסרי המנהג, ועל ידי גילוי מקורם זכינו ליישב כמה וכמה תמיהות ושאלות שלא היו נהירים כל צרכם עד היום. ראשית אסקור בקצרה את שכבר נכתב על המנהג עד כה, ומתוך כך יובן החידוש ביתר שאת.

מקורי המנהג

הראשון מבני אשכנז המזכיר מנהג זה הוא הרמ"א, שכתב בספרו 'דרכי משה' (או"ח תקפג, ב): "בירושלמי דראש השנה איתא, האי מאן דדמיך בריש שתא דמיך מזליה. ולכן נוהרים שלא לישן בראש השנה", וכן פסק במפתו שפרש על השולחן ערוך (שם, סעי' ב): "וגם נוהגים שלא לישן ביום ראש השנה ומנהג נכון הוא".

ירושלמי זה שעמד לפני הרמ"א לא הגיע לידינו עד כה, וכמו כן לא מצאנו איזכורים קודמים למנהג זה בספרי מתעדי מנהגי אשכנז שקדמו לו לרמ"א, ורק מימיו של הרמ"א ואילך מביאים הפוסקים דין זה. מהו אם כן מקורו של הרמ"א לדין זה, האם ראה אותו בגוף הירושלמי שלא הגיע לידינו או שהעתיקו ככלי שני מספר אחר שהעתיק מהירושלמי?

הב"ח (או"ח סוס"י תקצז) מציין שירושלמי זה כבר הובא בדרישות ר"י אבן שועיב: "כתב בספר אבן שועיב בשם הרמב"ן [צ"ל: הרמב"ם] ז"ל כי בתקיעת שופר יש רמז לדין כמו עורו ישנים מתרדמתכם, רצונו לומר כי השעה צריכה הערה, כמו שנאמר אם

א. ראה: י' מלחי, 'איסור השינה בראש השנה: גילגולו של מנהג', סיני, צט (ניסן-אלול תשמ"ו), עמ' מח-נה [ובעריכה שונה: הנ"ל, 'תענית, סליחות ומניעת שינה בראש השנה', אוריתא, טז (תשמ"ח)], עמ' ריז-רכה); א"י בראדט, 'איסור השינה בראש השנה', ישורון, יא (אלול תשס"ב), עמ' תתכב-תתלו [ובגרסה מורחבת: 'איסור השינה בראש השנה', אור ישראל, כט (תשרי תשס"ג), עמ' קמו-קסג]; ר"ג אוברלנדר, 'איסור שינה בראש השנה', אור ישראל, כה (תשרי תשס"ב), עמ' קעו-קפז [=הנ"ל, מנהג אבותינו בידינו, מועדים, מונסי תשס"ו, עמ' סה-פב]; ר"י גור-אריה, 'שינה בראש השנה', זכור לאברהם (חולון), תשס"ב-תשס"ג, עמ' תרסט-תרעה [=הנ"ל, חקרי מנהגים, ח"ב, כפר חב"ד תשס"ו, עמ' קיח-קכח]; י"י סטל, 'המנעות משינה בראש השנה', מוריה ת-תב (אלול תשע"ה), עמ' שצג-תד.

יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו, מכאן כתוב בירושלמי שאסור לאדם לישן בראש השנה, כדאמר התם איך בר נש דדמיך בריש שתא ועוסקים בדיניה, ועוד יש לומר כי הוא מורה עצלות כדכתיב מה לך נרדם וגו'. עכ"ל".

ואכן, בדרשות ר"י אבן שועיב (דרשה לראש השנה, במהד' לב שמח, ירושלים תשנ"ב, עמ' תצא) אנו מוצאים שהובאו הדברים כפי שציטטם הב"ח, אם כי הב"ח שינה מעט מלשונו: "והרמב"ם ז"ל כתב כי בתקיעת השופר יש רמז לדין כמו עורו ישנים מתרדמתכם. רוצה לומר כי השינה צריכה הערה, כמו שנ' אם יתקע שופר בעיר וגו'. ומכאן כתבו ביר' שאסור לאדם לישן בראש השנה כדאמרינן התם הך בר נש דדמיך בריש שתא ועוסקין בדיניה לעיל, שהוא מורה עצלה דכתיב מה לך נרדם", ושוב כתב (שם, עמ' תצז): "וכן אמרו בירושלמי על חד בר נש דדמיך בריש שתא ודיינין יתיה".

דרשות ר"י אבן שועיב נדפסו לראשונה בקושטא בשנת רפ"ג. ומשכך, ומתוך הקביעה שמסורת זו לא תועדה מימי ר"י אבן שועיב ועד הרמ"א, הסיקו כמה חוקרים שהרמ"א העתיק את דבריו מדרשות ר"י אבן שועיב², ולמרות שספר זה היה די נדיר בפולין בימי הרמ"א הניחו שמסתמא גם ספר נדיר זה היה בספרייתו, כפי שמצינו עוד כמה ספרים נדירים שהיו מצויים בספרייתו³.

ר' י"י סטל, במאמרו במוריה⁴ יצא לפקפק בקביעה זו, בהשוותו בין לשון ר"י אבן שועיב ללשון הרמ"א, וציין לשלשה שינויים לשוניים בין לשון הרמ"א ללשון ר"י אבן שועיב: פתיחה שונה, הוספת טעם של 'דמיך מזליה', ונקיטת סגנון של מנהג פעיל במקום איסור סתמי. כמו כן ציין שככל הנראה לא הכיר הרמ"א את הספר 'דרשות ר"י אבן שועיב' הקושטניני, שכן אפילו בפעם היחידה שמשתמש בו, הוא מצטטו מכ"י שני - בשם הבית יוסף- ולא מתוך הספר גופו. ומתוך כך מסיק, שככל הנראה מקורו של הרמ"א אינו מדרשות אבן שועיב, כי אם העתיק - תוך כדי שערך ושינה מעט ממקור הדברים - מתוך ספר 'המחזור הגדול מכל השנה' שחיבר ר' בנימין בר' מאיר הלוי, ונדפס בשאלוניקי בסביבות שנת ש"י. ויתכן שר' בנימין הלוי ראה את הדברים בדרשות אבן שועיב, והרמ"א העתיקם משם.

בין כך ובין כך נראה שמנהג זה לא היה מנהג פעיל בפולין בימי הרמ"א, שכן ספרים אלו לא נדפסו כי אם בימי הרמ"א, ולא מצינו עד כה תיעוד נוסף למנהג זה בספרות המנהגים האשכנזית לפני זמנו ויש להניח שמנהג זה לא היה ידוע להם⁵. ולכן למרות שהרמ"א כותב "נוהרים שלא לישן" ו"נוהגים שלא לישן" יש להבין את דבריו ש"יש להזהר" ו"יש שנהגו כן" ולא שנהגו כן בפועל, אולם מדברי בן דורו הצעיר, רבי משה מת מפרמיסלא בספרו 'מטה משה' (סי' תתכא) מוכח שמנהג זה היה מקובל ונפוץ בפולין ואף

ב. ראה: סטל, עמ' תב-תג הערה 39 ובהפניותיו.

ג. בראדט, עמ' קסא-קסב.

ד. לעיל הערה 1.

ה. ראה: סטל, עמ' שצח.

קורא שלא לשנותו: "נוהגין שלא לישן שינת צהרים בראש השנה. ויש קצת סמך למנהג זה מהא דאמרינן בירושלמי על חד בר נש דדמיך בריש שתא ודיינין יתיה. ומנהג אבותינו תורה הוא ואין לשנות", לא מסתבר לומר שהמטה משה יתנסח על מנהג שזה עתה חדר לשכבות העם ש"מנהג אבותינו תורה ואין לשנות", כמו כן נראה מדבריו שמנהג זה אינו נובע מהירושלמי שהובא ברמ"א ובספרים שמהם שאב את פסקו, כי אם שבירושלמי זה מצא סמך למנהג עממי ידוע ונפוץ.

מעמי המנהג

מה מעמו של הירושלמי להימנע מלישן ביום ראש השנה? מדברי מצטטיו עולים כמה טעמים שונים. ר"י אבן שועיב, כאמור, מצטט ירושלמי זה פעמיים בדרשתו, ובדבריו העלה כמה טעמים למנהג: להזכיר את האדם להתעורר מתרדמת הזמן ולשוב בתשובה, השינה מורה על עצלות ואין נאה להתעצל בשעה שדנים אותו, ומפני שדנים את האדם ביום זה. אם כי בדבריו לא הבהיר למה מוטב להמנע משינה בשעה שדנים את האדם. הטעם האחרון הוזכר גם ב'המחזור הגדול מכל השנה', שכאמור יתכן והוא עמד לפני הרמ"א: "בירושלמי אמרו על חד בר נש דדמיך בריש שתא ודיינין יתיה. מכאן נהגו שלא לישן בימי ראש השנה". מסתמות לשונם אין אנו יודעים מה מספר הירושלמי על אותו בר נש שישן בר"ה, ומפני מה יש להמנע משינה ביום שבו כל באי עולם עוברים כבני מרון ונידונים לפני המלך ה', ומצינו באחרונים כמה טעמים וביאורים לענין זה.

הרמ"א ציטט את הירושלמי באופן שונה: "האי מאן דדמיך בריש שתא דמיך מזליה", לכאורה הוא מוסר לנו טעם נוסף למנהג, שבשעה שהאדם ישן ישן גם מזלו למעלה, ולכן יש לו להמנע מלישן בשעה שדנים אותו כדי שמזלו לא יישן בדינו. ולפי מה שהוזכר לעיל שמקור דברי הרמ"א הוא בדרשות ר"י אבן שועיב או במחזור הגדול ושניהם לא ציטטו נוסח כזה מן הירושלמי, יש להניח כי טעם זה הוסיף הרמ"א מעצמו לבאר את דברי הירושלמי הסתומים, תוך שהוא מעבד את הנוסח שעמד לפניו.

ר' יוסף יוזפא קאשמן בספרו 'נוהג כצאן יוסף' (ראש השנה טז, תל אביב תשכ"ט, עמ' ער) הוסיף תוספת הסבר למעמו של הרמ"א שכשהמזל ישן אינו יכול ללמד סגוריה על האדם: "איתא בירושלמי חד בר נש דדמיך בריש שתא ודיינין יתיה מזליה ניים וכו', עיין שם. לפיכך נוהגין שלא לישן בר"ה דמזל שלו ישן ואינו יכול ללמוד סגור בשבילו". מלשונם "וכו' עיין שם" נראה שנוסח הירושלמי עמד לפניו ומשכך קיצר בציטוטו והפנה אליו, ואולי מתוך כך ניתן היה לשער שמעמו זה הובא גם כן בירושלמי ואינו הסבר שהוסיף מעצמו על יסוד דברי הרמ"א.

ו. לטעמים נוספים ראה: בראדט, עמ' קס; אוברלנדר, עמ' עא-עב.

הזמן שנחגג להמנע משינה

בירושלמי שצוטט במקורות לעיל לא נזכר מתי היה המעשה עם הבר נש, וכן לא הוזכר במקורות הנ"ל באילו שעות מימי ראש השנה יש להמנע מלישון. הראשון שמתעד בבירור את המנהג הוא ה'מטה משה' שכתב "נוהגין שלא לישן שינת צהרים בראש השנה", האם מנהג זה אכן משקף את דברי הירושלמי או שאינו כי אם התפתחות מאוחרת על סמך דברי הירושלמי, בדבר זה נחלקו האחרונים.

בספרים המתעדים את המנהג מוזכר שהמנהג היה שלא לישן את שנת הצהרים בראש השנה, כן מוזכר ב'מטה משה' שצוטט לעיל, וכן כתוב ב'נוהג כצאן יוסף' (שס): "לפיכך נוהגין שלא לישן בר"ה ... לפיכך צריך ללמוד אחר שאכל ושתה, מכ"ש אותן המתענים בר"ה מחוייבים ללמוד כל היום, ומי שאין לו השגה יאמר תהלים הואיל ואינו מקיים חציו לכם יהיה כולו לה'", וכן משמע ב'יוסף אומין', סי' תתקע"ו, שהביא מנהג זה לאחר מנהגי תפילות וסעודת היום.

אולם מהרח"ו (הובא ב'שער הכוונות', ענין ר"ה, הקדמה) העיד על רבו הארז"ל "שאחר חצי היום שכב על מטתו וישן", הארז"ל עצמו הכיר את הירושלמי והתייחס אליו בשתי הזדמנויות, לפי עדות מהרח"ו, אם כי מדבריו נראה שלא ראה אותו במקורו כי אם בדרשות ר"י אבן שועיב: "ענין השינה ביום ר"ה, נלע"ד ששמעתי ממוז"ל שאין לישן ביום ר"ה לפי שז"א הוא ישן למעלה עד שמתעורר ע"י תקיעת שופר כמבואר לקמן במקומו אשר ז"ס משז"ל כי תקיעת שופר הוא לומר עורו ישנים מתרדמתכם כו' וכבר יתבאר ג"כ לקמן כי עד יום ב' של ר"ה הוא ישן וכוונתו הוא לעוררו ולכן אין ראוי לישן. האמנם נלע"ד ששמעתי ג"כ ממוז"ל שאין זה אלא עד חצי היום ומאז ואילך יכולים לישן כי כבר נתעורר ז"א על ידי התקיעות דמיושב ומוסף", כלומר, שבהזדמנות אחת התייחס הארז"ל לדברי ר"י אבן שועיב שסיבת ההימנעות משינה בר"ה היא כדי להורות לאדם להתעורר מתרדמת הזמן כטעם מצוות תקיעת שופר, ואף הוסיף לבאר שלמעלה יש בחינת שינה במידת ז'עיר אנפין' בשני ימי ראש השנה שיש לעוררה ע"י השופר, בהזדמנות זו לא התייחס לזמן שבו יש להמנע משינה ומסתימת דבריו ניתן להבין כי בשני ימי ראש השנה כולם יש להמנע מלישן, שכן בשני הימים שייך הבחינה הנזכרת שיש לעוררה. אולם בהזדמנות אחרת התייחס שוב למנהג זה, והפעם ציין במפורש שאין הבחינה אמורה כי אם עד חצות היום, ואחר חצות היום אין צורך להמנע מלישן, וכן נהג למעשה, כעדות תלמידו.

המקובל רבי שישון ו' משה, בספרו 'שמן ששון' על שעה"כ ביאר את דברי הארז"ל שלא יהא סתירה בדבריו: "ומ"ש האמנם נלע"ד ששמעתי ג"כ דאין זה אלא עד חצי היום ומאז ואילך יכול לישן וכו'. לע"ד נראה שהוא ביום ב' אך לא ביום א' כלל,

ז. ואולי התכוון גם לטעמו של הרמ"א, ובזה ביאר את עניין "מזליה דמין". אולם מדבריו מסתבר שלא ראה את הדברים כי אם במקור שכרך את המנהג עם עניין טעם תקיעת השופר משום 'עורו ישנים מתרדמתכם'.

ובזה יבא כל דבריו נכונים ודו"ק", כלומר שדברי האריז"ל על היתר השינה אחר חצות לא נאמרו כי אם ביום השני, אולם ביום הראשון של ר"ה הודה שאין לישן בו כלל. אולם המג"א (תקפג סק"ו) הסתמך על פשוטם של דברים ופסק: "האר"י אמר שאחר חצות מותר לישן שכבר נתעורר המלאך ע"י התפללות והתקיעות"^ח.

מקור דברי רבותינו האשכנזים

בימים אלו הנני מתעסק בקדשים בההדרת מחברת ליקוטיו של הח"ר יהונתן המכונה ואלק בהג"ר ברוך, תלמידו של מהרי"ל ומהר"י ארווילר, שהחזיק אצלו פנקס אישי בו העלה מסורות אשכנזיות מרבתי וחבריו, שמועות וציטוטים^ט. את מחברתו החל לכתוב לפני חודש אלול קפ"ז והמשיך בכתיבתו לפחות עד סוף חודש ניסן קצ"ט. ושם מצינו לראשונה תיעוד אשכנזי למנהג ההימנעות משינה בראש השנה, כשהסמך למנהג זה הוא ממדרש:

איתא במדרש: חר בר נש דמך בריש שתא תחות דיקלא, שמע קול בריש דיקלא 'חזי בר נש דמך ולא לעי באורייתא וקאי בדינא ולית ליה זכותא ומזליה דמך, ומי יליץ בעדו'. איתער וקם בבחילו, אמרו ליה 'מאי האי?', אמר 'הכי שמעית'. מכאן סמך שאין ישינן בר"ה^י.

ובמקום אחר ציטט טעם נוסף למנהג זה ממקור נעלם^י:

ויבאו שני המלאכים סדומה בערב. למדנו שאין הק' דן אומות העולם אלא כלילה בעת שהם ישינים ונוחים מעבירות [שנ'אמר ישפוט תבל בצדק'^י] ולא דן ישראל אלא בשעה שעוסקין במצות שנ'אמר ולאמים במשרים, ולכך נוחגין שלא לישן בר"ה, ועל זה יסד הפייט ובמשפטי הגוים בלי לשפטי^י.

ולאחר תקופה הוסיף המלקט שורה נוספת לקטע זה:

ח. על התקבלות פסק האריז"ל ודחייתו, ראה באריכות: בראדט, עמ' קמח-קנ; אוברלנדר, עמ' עג-עז.

ט. כתב ידו האותנטי (אוטוגרף החיבור) מצוי בספריה הלאומית בירושלים, ומספרה: Ms. Heb. 8°1136 (ס' B143). עותק ממנו קיים בספריית המדינה של רוסיה במוסקבה, ומספרה: Ms. Guenzburg 333 (ס' F43029), דפים 120-147. על אישיותו של המחבר, תולדותיו ואופיו של מחברת ליקוטיו הארכתי במבואי למהדורתי העומד לראות אור בעז"ה בקרוב בקובץ "חצי גבורים-פליטת סופרים", קובץ י"א. וראה לע"ע: י"מ פלס, 'פסקים ופירושים ממהרי"ל ובני דורו', בתוך: ספר הזכרון למרן הגרי"ב ז'ולטי זצ"ל, ירושלים תשמ"ז, עמ' רנא; הנ"ל, מבוא והוספות לספרי מהרי"ל, ירושלים תשע"ו, עמ' 211.

י. כ"י: א.61. כ"מ: א.130.

יא. עצם הדרשה כבר הובאה בבראשית רבה, נ ג. וכן נדרש בירושלמי ר"ה פ"א ה"ג; מדרש תהלים ט יא; פסיקתא רבתי, פי' מ. אולם הקבלתה למנהג ההימנעות משינה מקורית.

יב. קטע זה נוסף בשולי הגליון.

יג. כ"י: א.10.

וכן בקרובין דשבת הגדול באל נא יצאת לישע כו' פייט הדן עמו ביום ועמים בלילה, לכך אין ישינים בר"ה, והכוונה ללמוד בתורה ולהיות נקי במשפט.

לשוננו של המדרש המצוטט בפיסקה הראשונה היא השפה הארמית הארצישראלית - לשון הירושלמי, וגם תוכן הפיסקה מראה בבטחה שהיא היא מקורה של אבן שועיב, הרמ"א, ואולי אף ה'מטה משה' (ס"י תתכא). ומשמצינו שנוסח הירושלמי היה ידוע באשכנז יותר ממאה שנה לפני זמנו של הרמ"א, שוב אין אנו זקוקים לברר היכן ראה הרמ"א את הירושלמי, שכן לשון ירושלמי זה היה ידוע בזמנו ובמקומו עוד זמן רב לפני שנדפסו דרשותיו של אבן שועיב. מתוכן הציטוט נראה כי מקורו במסורת עצמאית, ואין הוא מושפע כלל מדרשתו של אבן שועיב שהיינו יכולים להעלות בדעתנו שהגיע בכת"י לאשכנז. מקור דברי הרמ"א הוא במסורת האשכנזית שהיתה קיימת לפניו, מסורת זו הייתה מסורת פעילה ומנהג זה היה נהוג בפולין באופן מעשי, כאשר שרשי המנהג יונקים ממנהג אשכנז שאף שם היה נהוג באופן מעשי שלא לישן ביום ראש השנה, כפי שעולה משלש הפיסקאות. ומעתה שוב אין לנו צורך לדחוק שהרמ"א לקח דבריו ממחזורו הגדול של ר' בנימין הלוי, וכל שכן שאין אנו זקוקים לדחוק שהעתיק את דבריו מדרשות ר"י אבן שועיב.

כמו כן עתה כשכבר מצוי בידנו מקור נוסח הירושלמי שממנו העתיק הרמ"א, למדים אנו כי טעמו של הרמ"א אינו עיבוד עצמי שערך לדברי קודמיו, כי אם ציטט מלשון הירושלמי שהיה לפניו. אם כי מן הנוסח שלפנינו עולה שלא כפי ההכנה המקובלת ברמ"א שע"י שינת האדם ישן מזלו ואינו יכול ללמד עליו סגוריה, שהרי הטענה על הברנש היתה על שהוא מבלה את זמנו בשינה ואינו לומד תורה תוך שאין לו זכויות ומזלו ישן, כלומר, שלא השינה גרמה למזלו שיישן, אלא שבשעה שדנוהו נתגלה שמזלו ישן ואין לו זכויות, ומענו עליו ששינתו מונעת ממנו ללמוד ולהוסיף זכויות שיליצו בעדו.

כמו כן עולה בבירור מנוסח הירושלמי שהמעשה קרה בזמנו הפנוי כשהיה עליו ללמוד תורה, ומשכך יש להבין בפשטות שהמנהג הקדום היה שלא לישן כל היום ולא רק לפני חצות (אם לא נקשר את הדברים להסבר הקבלי שאמר האריז"ל) ולהוסיף בלימוד התורה בזמן הפנוי שאין ישינים בו, שכן זה היה עיקר הטענה על אותו ברנש שמבלה הוא את זמנו בשינה.

ומשמצינו שמנהג זה כבר היה נהוג וידוע באשכנז במאה ה"ט, מעתה שוב יש לנו להבין בעדות ר' יוסף ב"ר משה ב'לקט יושר' (ח"א, ירושלים תש"ע, ראש השנה נב, עמ' רצד) שהעיד על רבו מהרא"י "וישן בר"ה ביום" שיתכן מאוד שהכיר את המנהג העממי שלהימנע מלישון ביום ראש השנה, וכדי להוציא מלב הנהגים כן הדגיש שרבו לא נהג במנהג עממי זה וישן כבכל יום".

יד. ולא כפי שטען סטל, עמ' שצח הערה 22, על סמך הקביעה שמנהג זה לא היה ידוע בזמנו ובמקומו. ומעתה ניתן גם לפקפק בהבנתו את עדות הב"ח על מנהג מהר"ם מרוטנבורג. בהסתמכו על הקביעה שהמנהג לא היה ידוע באשכנז כלל והרמ"א הוא שחידש את המנהג טען סטל שמד

ומעתה יכולים אנו לשרטט מחדש את תוואי התפשטות המנהג. איזכורו הראשון הוא בדרשות ר"י אבן שועיב, ומדבריו משמע שמנהג זה לא היה נהוג בספרד, שכן לשונו הוא "ומכאן כתבו בירושלמי שאסור לאדם שישן בראש השנה" ולא ציינו כמנהג פעיל. פעילותו של המנהג צמחה דווקא על אדמת אשכנז ותיעודיו הראשונים מצינו במחברת ה'ליקוטים' שלפנינו, בשתי פסקאות שונות. בפסקה הראשונה הובאה לשון הירושלמי ומקור המנהג כפי שהיה נפוץ בזמנו ובמקומו, וכנראה קטע זה לקוח ממקור כלשהו שהיה ידוע ונפוץ בזמנו, ואילו בפסקה השנייה הוסיף מדיליה טעם נוסף על מנהג ההימנעות משינה הבנוי על דברי המדרש שאין הקב"ה דן את ישראל כי אם בזמן שעסוקים הם במצוות. מהרא"י לא שעה למנהג זה וישן כהרגלו ותלמידו חש לציין זאת. מאשכנז נדד המנהג לפולין, ותועד ע"י הרמ"א והמטה משה. במאת השנים שאחר זמן הרמ"א עם תפוצת הספרים המודפסים נשכח ונעלם מקורו של הרמ"א, והב"ח והשל"ה (מס' ר"ה, תורה אור, נד) לא הכירו את נוסח הירושלמי כי אם מתוך דרשות אבן שועיב. עם התפשטות כתבי האריז"ל והתקבלותם להלכה אצל המג"א היו שהקילו במנהג והחלו להקל בשינת אחר הצהרים, כשבמקביל דווקא בקהילות הספרדיות חדר המנהג האשכנזי בכל תוקף ונתקבל ברוב הקהילות להזהר ולהימנע מלישן בכל שעות היום בראש השנה.

שנכתב על מהר"ם מרוטנבורג שישן בר"ה ככל שאר הימים-טובים, הכוונה שלא השכים לביהכנ"ס כמנהג אשכנז הותיק (ומסתמא הנהיג כן גם בבית מדרשו). ואף סמך מצא לדבריו בכת"י פרמא, ספריית הפלטינה 3266 שסידר את מנהג מהר"ם זה בין שאר מנהגי ליל ראש השנה ובין מנהגי תפילות היום. אולם מעתה כאשר התוודענו לעובדה שהמנהג כבר היה נפוץ ומקובל בשלהי המאה השנייה לאלף השישי, כמאה וחמישים שנה לאחר פטירת מהר"ם (ואם נוסיף כחמישים שנה, אורך זמן סביר להתפשטות מנהג עממי, הרי שהפער מצטמצם לכמאה שנה) כבר מתקחה הקושי להניח שתלמיד מהר"ם הכיר את המנהג להמנע משינה בצהרי ראש השנה, ושוב אין להמנע מלומר שאת המנהג הזה בא לשלול. ואת ראייתו מכת"י פרמא ניתן לתרץ בשני דרכים: יתכן שהמסדר סידר מקודם את כל מנהגי היום שאינם קשורים למנהגי התפילה, ולכן סידר את מנהגי האכילה בליל וביום ראש השנה ושינת צהרי ראש השנה יחד, ורק אח"כ נפנה לסדר את מנהגי התפילה (שכן ברור שמהר"ם לא הקפיד על אכילת שומים ואגוזים גם בסעודת היום ולא רק בסעודת הערב), או מסתבר מאוד שסעיף ג [במיספור הסעיפים שקבע סטל בפסקאות כת"י פרמא] הוא המשך ישיר לסעיף ב, כשהמלקט מעיד על מהר"ם שלא נהג במנהגים העממיים השונים הנהוגים ביום ראש השנה ולא חשש מלאכול שומים וחרדל ואגוזים שחששו להם בני אשכנז, וכמו כן לא חזר אחר הדבש כפי שהיה נהוג באשכנז, ולא הקפיד שלא לישן בצהרי ר"ה כפי שהקפידו בני אשכנז. ולפי זה נספח סעיף ג לסעיף ב ומהווה המשך ישיר ממנו כשהכל הולך אל מקום אחד לבאר שמהר"ם לא הקפיד לנהוג בביתו כמנהגים העממיים הנפוצים.